

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ СІМ'ЯМ

Кириченко О.В., аспірант

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

У статті розглядається основні погляди сучасних вчених на форми та види соціально-педагогічної допомоги сім'ям. Робиться акцент на найбільш ефективних у роботі соціального педагога.

Ключові слова: соціально-педагогічна допомога, сім'я.

Кириченко Е.В. РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ИССЛЕДОВАНИЙ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ СЕМЬЯМ / Харьковский национальный университет им. В.Н. Каразина, Украина.

В статье рассматриваются основные взгляды современных ученых на формы и виды социально-педагогической помощи семьям. Делается акцент на наиболее эффективных в работе социального педагога.

Ключевые слова: социально-педагогическая помощь, семья.

Kirichenko E.V. RETROSPECTIVE ANALYSIS OF THE RESEARCH SOCIAL-PEDAGOGS HELPS FOR FAMILY / Kharkov national university named after V.N. Karazin, Ukraine

The article deals main glances on forms and type's social-pedagogies helps for family in studies modern scientist. The article emphasizes on such forms and type's social-pedagogies helps which most often they are used in work social pedagogies.

Key words: social-pedagogies helps, family.

Благополуччя сімей – показник розвитку, цивілізованості та піклування будь-якої держави про своїх громадян, адже сім'я – це первинний соціальний інститут. Виходячи з реалій сучасного життя, ми можемо стверджувати, що сім'я є центром, головним компонентом складної соціальної системи, у якій створюються умови для повноцінного розвитку, виховання і соціалізації особистості. Це підтверджується тим, що саме на сім'ю покладений значний ряд функцій, серед яких: виховна, психологічна, функція духовного спілкування, господарсько-побутової, економічна, організації дозвілля, збереження соціального або професійного статусу сім'ї, розподілу лідерства, підтримки відносин між друзями і родичами [1, 7].

Цінність сім'ї визначається тим, як вона виконує головну свою функцію – виховання дітей, у якій поєднуються особистісні потреби людей, що створили її, у любові, материнстві і необхідності суспільства в самовідтворенні – як біологічному, так і соціальному. Саме через свої функції сім'я пов'язана, з одного боку, із суспільством, із іншого – з особистістю. Функції сім'ї мають соціальний характер і можуть бути розглянуті як види діяльності сім'ї, що забезпечують найважливіші потреби суспільства, особистісні потреби кожного з членів сім'ї, загальносімейні потреби [1, 4]. Сім'я, яка не є «здоровою сім'єю» стає об'єктом соціально-педагогічної роботи (система взаємодії соціальних органів держави та сім'ї, спрямована на поліпшення матеріально-побутових умов життєдіяльності сім'ї, розширення її можливостей у здійсненні прав і свобод, визначених міжнародними державними документами, забезпечення повноцінного фізичного, морального й духовного розвитку усіх її членів й залучення до трудового, суспільно-творчого процесу), а успішність такої роботи залежить від урахування рівня здатності родини виконувати ті чи інші функції. [4, 5].

Цілий ряд досліджень багатьох соціологів, психологів і педагогів (О.В. Безпалько, С.Н. Бурова, Т.В. Буцько, Т.Г. Веретенко, М.А. Галагузова, Л.М. В.Н. Гуров, Л.М. Завадська, В.І. Зацепін, І.Д. Зверева, Г.М. Лактіонова, М.С. Мацковський, Л.І. Мішик, Т.В. Медіна, Ж.В. Петрочко, Л.І. Савінов, І.М. Трубавіна, С.Я. Марченко, Е.М. Черняк, П.А. Шептунко та ін.) вказує на те, що сучасна сім'я, як соціальний інститут перебуває у стані гострої кризи. Незаперечним фактором є і те, що незважаючи на напружену соціально-економічну атмосферу, для більшості українців саме родина залишається на першому місці, але складні життєві обставини з якими вони стикаються у повсякденні і з якими самостійно члени родини не в змозі впоратися, стають значними перешкодами і мають руйнівні наслідки для українського інституту сім'ї.

Аналіз сучасного розвитку суспільства, статистичних даних, науково-методичних матеріалів та практичного досвіду дає змогу нам стверджувати, що сьогодні кожна друга сім'я потребує соціально-педагогічної допомоги, яка надаються державними та громадськими організаціями й базується на відповідній нормативно правовій базі.

Соціальна допомога – комплекс дій державних, громадських організацій, спрямованих на підтримку осіб, сімей та соціальних груп, які знаходяться в кризовій ситуації. Розрізняють наступні види такої допомоги: матеріальна, соціально-медична, психолого-педагогічна, консультативно-інформаційна, правова. [5]

Мета соціальної допомоги сім'ї – зберігання сім'ї як соціального інституту в цілому та кожної конкретної сім'ї, що потребує підтримки. Соціальна допомога сім'ї може бути екстреною, терміновою, тобто спрямована на виживання сім'ї (екстрена допомога, термінова допомога, негайне вилучення із сім'ї дітей, що знаходяться в небезпеці або залишилися без піклування батьків), дії на підтримку стабільності сім'ї, на соціальний розвиток сім'ї та її членів. [6]

Метою даної статті є аналіз сучасних досліджень щодо можливостей надання фахівцями соціально-педагогічної допомоги сім'ям.

За дослідженнями А. Григор'євої та В. Келасьєва соціально-педагогічна допомога сім'ї здійснюється системою закладів соціального обслуговування та соціального захисту населення, побудованої на основі міжнародного права та законодавства країни. Соціально-педагогічна допомога сім'ям має на меті надання різноманітних соціальних послуг сім'ї в умовах конкретної ситуації та звернення клієнтів по допомогу, вони можуть носити інформаційний, консультативний характер та здійснювати психолого-педагогічну, правову, соціально-медичну, матеріальну підтримку. Завдання полягає у тому, щоб допомогти сім'ї в цілому і кожному з її членів долати повсякденні життєві труднощі, проблеми.

Дослідники О.В.Безпалько, Р.Х. Вайнола, В.І. Зацепін, І.Д. Зверева, А.Й. Капська, І.М. Трубавіна, Ж.В. Петрочко стверджують, що існують ознаки за допомогою яких можна визначити рівень життєвих ускладнень в сім'ї. Як зазначає І.М. Трубавіна «сім'я – це соціально-педагогічний інститут та особлива соціальна система, яка є підсистемою суспільства і включає в себе інші підсистеми (членів сім'ї)». Дослідниця також зазначає, що види соціально-педагогічної допомоги і різняться між собою, зважаючи на різні типи сімей(автор виділяє 16 типів сімей): бездітна сім'я (соціально-медична, психолого-педагогічна, консультативно-інформаційна, правова); багатодітна сім'я (матеріальна, психолого-педагогічна, консультативно-інформаційна, правова, організування дозвілля, соціальний захист); малодітна сім'я (матеріальна, психолого-педагогічна, консультативно-інформаційна); молода сім'я (матеріальна, психолого-педагогічна, консультативно-інформаційна, правова., соціальна підтримка); неповна сім'я (матеріальна, психолого-педагогічна, консультативно-інформаційна, правова); первинна сім'я (матеріальна, психолого-педагогічна, консультативно-інформаційна); вторинна сім'я (психолого-педагогічна, консультативно-інформаційна); позашлюбна сім'я (психолого-педагогічна, консультативно-інформаційна, правова); вторинношлюбна сім'я (соціально-медична, психолого-педагогічна, консультативно-інформаційна); міжнаціональна сім'я (психолого-педагогічна, консультативно-інформаційна, правова); дистантна сім'я (матеріальна, соціально-медична, психолого-педагогічна, консультативно-інформаційна, правова); вторинний шлюб (психолого-педагогічна, консультативно-інформаційна); різнорідна сім'я (психолого-педагогічна, консультативно-інформаційна, правова); складна сім'я (матеріальна, соціально-медична, психолого-педагогічна, консультативно-інформаційна, правова); опікунська сім'я (матеріальна, соціально-медична, психолого-педагогічна, консультативно-інформаційна, правова); сім'я, де засудженні батьки, інші члени родини сім'я (матеріальна, соціально-медична, психолого-педагогічна, консультативно-інформаційна, правова).

Такі твердження дозволяють характеризувати кожну сім'ю за певними ознаками і С.Г. Попов виділяє сім таких ознак: за формою сім'ї; за формою шлюбу; за зразком поділу влади; за вибором партнера; за вибором місця проживання; за походженням; за функціонально-конфліктним підходом. П.А. Шептенко виділяє вісім таких ознак: за структурою; за матеріальною забезпеченістю; за місцем проживання; за особливими умовами сімейного життя; за сімейним станом; за типом планування сім'ї; за кількістю дітей і за наявністю нерідних дітей; за якістю сімейних взаємин.

Дослідження А. Кочубея переконують, що допомога сім'ям необхідна в залежності від виконання ними своїх функцій і проблемною сім'єю буде сім'я, у якій недостатньо конкретних функцій. В своїй роботі з сім'єю варто виділити ті напрямки допомоги, які дозволять нам структурувати свої дії і сконцентруватися на тих сторонах, де сім'я відчуває найбільші труднощі [4]. Таку ж думку щодо зв'язку виконання функцій і видів допомоги поділяють І.Д. Зверева та Ж.В. Петрочко. Науковці стверджують, що різні види соціально-педагогічної допомоги сім'ям необхідні в залежності від рівня усвідомлення значущості сімейних функцій в родині та їх виконання. Вони наголошують на тому, що родинам, де відсутня гармонія у виконанні своїх функцій, необхідна допомога у адаптації до умов соціуму. Під час планування соціально-педагогічної роботи з сім'єю важливо проаналізувати види допомоги: соціальна підтримка чи соціальний захист. Соціальна підтримка в свою чергу поділяється на: інформаційну, емоційну та матеріальну [3]. А.В.Шахрай поділяє соціальну допомогу сім'ям на 4 рівні: профілактичний (надання достовірної інформації); діагностичний (збір достовірної інформації про сім'ю, оцінка ситуації, постановка соціального діагнозу); реабілітаційний (поділяється на індивідуальний, груповий, обшинний). Л.М. Завадська визначає наступні види допомоги, що потребують сім'ї з боку соціальних служб: соціально-демографічна (багатодітні сім'ї, бездітні, які розлучаються); медико-соціальна (сім'ї з дітьми-інвалідами, батьками-інвалідами, з психічними та фізичними захворюваннями, які зловживають спиртними напоями, застосовують наркотичні речовини, мають прояви суїциду); соціально-правова (сім'ї, в яких батьки перебувають в суперечності із законом); матеріально-житлова (малозабезпечені

сім'ї, вагітні жінки, матері та батьки, які втратили роботу). С.Я. Харченко, виділяє три напрями соціально-педагогічної роботи з сім'ями: освітній, психологічний та посередницький. Освітня включає – навчання та виховання; психологічна – підтримку та корекцію; посередницька – організацію, координацію, надання інформації. Під завданнями допомоги С.Я. Харченко вбачає: взаємодію соціального педагога з сім'єю (педагогічна освіта батьків, підвищення їхньої педагогічної культури); виробку єдності вимог сім'ї і школи до дитини (єдність цілей виховання, морально-етичні цінності сім); організацію колективу батьків, розвиток його виховного потенціалу. [9] Л.Т. Тюптя та І.Б. Іванова звертають увагу на те, що соціальної допомоги потребують такі типи сімей: багатодітні, неповні, сім'ї, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, соціально неблагополучні сім'ї (безробітні; сім'ї, які складаються із алкогольно та наркотично залежних осіб та ін.); сім'ї, в яких є інваліди; прийомними сім'ї та сім'ями опікунів та ін. Соціально-педагогічна допомога поділяється на: матеріальну, соціально-педагогічну, медичну, правову, а вид допомоги визначається віком подружжя, соціальним статусом подружжя, соціально-психологічними проблемами, які виникають на різному етапі розвитку сім'ї, певною життєвою ситуацією чи індивідуальним випадком, індивідуальними властивостями, соціальною зрілістю, рівнем і масштабністю негативного чи позитивного впливу соціального оточення тощо. Науковці також описують, що соціально-педагогічну допомогу в межах своєї компетентності надають: управління соціального захисту населення, охорони здоров'я, у справах неповнолітніх, освіти обласних, районних і міських державних адміністрацій; соціальні служби для молоді; спеціалізовані заклади та установи, служби соціальної роботи з сім'єю (консультаційні пункти, громадські приймальні, телефони довіри, служби сім'ї, служби соціально-психологічної допомоги, служби соціальної адаптації, школи майбутніх матерів, медико-соціальні кабінети, центри реабілітації, центри для сімей з інвалідами, центри роботи з дітьми з особливими потребами, кризові стаціонари та ін.) [8]

Аналіз наукових досліджень з проблем сучасної сім'ї дозволив нам виокремити наступні напрями соціально-педагогічної допомоги сім'ям:

- *матеріальний* (гроші, одяг та інші потреби);
- *діяльнісний* (послуги, реабілітація, транспорт);
- *інформаційний* (надання інформації, щодо забезпечення права, обов'язків, навчання);
- *емоційний* (емпатія, довіра).

Необхідно враховувати, що перераховані вище види допомоги сім'ї потребують індивідуального підходу. Реабілітаційні заходи повинні проводитися після визначення типу сім'ї. Індивідуально-профілактична робота повинна проводитися окремо з кожним членом сім'ї. При цьому найбільш ефективнішою буде робота, якщо між соціальним педагогом та членами сім'ї панує атмосфера дружніх, партнерських взаємин.

Аналіз соціально-педагогічної літератури з проблем соціальної роботи з сім'єю (І.Д. Зверева, О.В. Безпалько, С.Я. Марченко, Г.М. Лактіонова, І.М. Трубавіна) дозволив нам дійти висновку, що надання соціальної допомоги сім'ям ґрунтується на певному технологічному процесі:

- проведення діагностики, яка дозволить виявити основну причину виникнення проблеми, із супровідними обставинами (вивчення особливостей усіх членів сім'ї, а також соціальної біографії);
- аналіз виявлення причини на основі детермінації джерела;
- упорядкування програми роботи з клієнтом, членами його сім'ї, соціальним оточенням;
- формування мотивації клієнта до здорового способу життя, психокорекційні заходи, надання інформаційної допомоги, матеріальної через зв'язок з державними та громадськими соціальними службами.

Одним з важливих принципів роботи з сім'єю є принцип самозабезпеченості її, тобто надання їй соціально-педагогічної допомоги з метою пошуку і стимуляції її внутрішніх резервів, які допоможуть сім'ї вирішити її власні проблеми [2].

Аналізуючи дослідження означених вище науковців, можна констатувати, що проблема надання соціально-педагогічної допомоги сім'ям є актуальною, а розбіжності у видах надання допомоги дають нам можливість стверджувати, що необхідність розробки єдиної системи надання послуг сім'ям різних типів, а особливо сім'ям групи ризику, є незаперечною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Веретенко Т.Г. З досвіду підготовки юнаків-старшокласників до виконання соціальних ролей чоловіка та батька / Т.Г. Веретенко., Н.І. Гусак // Соціалізація особистості : збірник наукових праць; за заг. ред. проф. А.Й. Капської. – Т. XXII. – К. : Логос, 2004. – С. 222–233.
2. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога : навч. посіб. для ВНЗ / Людмила Миколаївна Завадська. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2008. – 240 с.

3. Інтегративні соціальні служби: теорія. Практика, інновації : навч.-метод. комплекс / Авт.-упоряд.: О. В. Безпалько, І. Д. Зверева, З. П. Кияниця, В. О. Кузмінський, В. П. Лютий, Ж. В. Петрочко, М. І. Ростальна, Л. І. Стрига / За заг. ред. І. Д. Зверевої, Ж. В. Петрочко – К.: Фенікс, 2007. – 528 с.
4. Кочубей А. Визит в семью, или практика работы с семьями : учеб. пособ. / А. Кочубей, Н. Умарова– Псков : ПОИПКРО, 2002. – 118 с.
5. Короткий термінологічний словник із соціальної педагогіки, соціальної роботи / Уклад. Л. В. Лохвицька, І. І. Доброскок. - Переяслав-Хмельницьк, 2007. – 144 с.
6. Соціальна робота в Україні: навч. посіб./ І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін.; За заг. ред. І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. – К. : Наук. світ, 2003. – 233 с.
7. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з сім'єю в Україні : теорія і методика : монографія / Ірина Миколаївна Трубавіна. – Х. : Нове слово, 2007.- 395 с.
8. Тюття Л. Т. Соціальна робота: теорія і практика: навч. посіб./ Л. Т Тюття., І. Б. Іванова– 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 574 с.
9. Харченко С. Я. Соціально-педагогічні технології : навч.- метод. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / С. Я Харченко., Н. П. Краснова, Л. П. Харченко. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 552 с.

УДК 371.3

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ З БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ БАКАЛАВРІВ ЕКОНОМІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Кобилянський О.В., к.т.н., доцент

Вінницький національний технічний університет

Проаналізовані програми викладання безпеки життєдіяльності та охорони праці при підготовці за робітничими професіями у професійно-технічних закладах, спеціалістів у вищих навчальних закладах та післядипломній освіті фахівців. Розглянуті навчальні програми нормативних дисциплін циклу безпеки життєдіяльності і розроблені на їх основі освітньо-професійні програми і базовий посібник для підготовки фахівців за напрямом «Економіка і підприємництво».

Ключові слова: безпека життєдіяльності, програма викладання, неперервна освіта, професійна освіта

Кобылянский А.В. ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УЧЕБЫ ПО БЕЗОПАСНОСТИ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ БАКАЛАВРОВ ЭКОНОМИЧЕСКОГО НАПРАВЛЕНИЯ / Винницкий национальный технический университет, Украина

Проанализированы программы преподавания безопасности жизнедеятельности и охраны труда при подготовке по рабочим профессиям в профессионально-технических заведениях, специалистов в высших учебных заведениях и последипломном образовании специалистов. Рассмотрены учебные программы нормативных дисциплин цикла безопасности жизнедеятельности и разработанные на их основе образовательные программы и базовое пособие для подготовки специалистов по направлению «Экономика и предпринимательство».

Ключевые слова: безопасность жизнедеятельности, программа преподавания, непрерывное образование, профессиональное образование

Kobilyanskiy A.V. THE PRACTICAL ASPECTS OF STUDIES FROM SAFETY OF VITAL FUNCTIONS OF BACHELORS OF ECONOMIC DIRECTION / Vinnitsa national technical university, Ukraine

Analyzed programs of teaching of safety of vital functions and labour protection at preparation after workings professions in professional establishments, specialists in higher educational establishments and after-diploma education of specialists. The on-line tutorials of normative disciplines of cycle of safety of vital functions are considered and developed on their basis educationally professional programs and base manual for preparation of specialists after direction «Economy and enterprise».

Keywords: safety of vital functions, teaching program, continuous education, trade education

Створена людиною техносфера почала становити серйозну небезпеку для самої людини. Із зростанням інтенсивності, масштабів та технологічних можливостей виробництва збільшуються збитки від аварій, а також небезпека для здоров'я і життя працівників на цих виробництвах. Людство вже зрозуміло, що хвороби і травми не є неминучими супутниками трудової діяльності, а кризи і бідність не можуть слугувати виправданням неухаги до безпеки і здоров'я працівників. А безпечна робота зі свого боку є